

Gemeente Borsele

Groen in en om uw tuin

Gemeente Borsele

Groen in en om uw tuin

In 2012 hebben meerdere Borselse dorpen deelgenomen aan de wedstrijd 'Duurzaam Diekendamme'. Deelnemende dorpen hebben voor deze wedstrijd plannen en projecten ontwikkeld om hun dorp duurzamer te maken. Een aantal dorpsplannen bevatten ideeën om het eigen dorp groener te maken. Deze dorpen zijn al flink aan de slag gegaan. Maar wat is er nu leuker dan hier zelf een bijdrage aan te leveren?! Bijvoorbeeld door te beginnen bij uw eigen tuin.

Deze brochure bevat verschillende ideeën die u in uw tuin kunt toepassen om de biodiversiteit te verhogen, leefruimte voor flora & fauna te creëren en daardoor een duurzamere tuin te krijgen. Het zijn losstaande ideeën. U kunt zelf besluiten wat het best past bij uw tuin. De verschillende ideeën zijn makkelijk te combineren, laat uw eigen creativiteit het werk doen en werk vooral samen met burens. Door tuinen op elkaar af te stemmen creëert u een groter leefgebied voor planten en dieren en wordt het voor hen gemakkelijker om te overleven. U neemt hiermee ongewenste barrières tussen tuinen weg en biedt ook nog eens een zachtere overgang van het buitengebied naar het dorp.

Colofon

Tekst: Terry Bom

Illustraties: Susanne de Kraker

Vormgeving: Susanne de Kraker & Terry Bom

Opdrachtgever: Gemeente Borsele

Opdrachtnemer: Dienst Landelijk Gebied

Met bijdrage van:

Marcel Aanen (Gemeente Borsele),

Peter Koppejan (Dienst Landelijk Gebied),

het dorpsteam Baarland met in het bijzonder Anja van der Lucht.

Deze brochure is een uitgave van de Gemeente Borsele, 2013.

Een groene tuin

Een tuin geeft de vrijheid om dat stukje aarde bij uw woning in te richten naar uw eigen wensen en keuzes. De tuin is voor veel mensen een plek voor ontspanning en rust. Voor sommige mensen heeft het meer doelen: bijvoorbeeld het kweken van eigen groente, kruiden of het bieden van een speelgelegenheid voor de kinderen. Voor iedereen heeft de tuin een andere waarde met andere doelen. Er is verschil in hoe divers een tuin is: of er veel groen is, bloeiende planten, natuurlijke materialen of dat er juist alleen maar tegels zijn. Een tuin waar meer diversiteit is in soorten planten, begroeiing en variatie heeft een grotere natuurwaarde.

In elke tuin is afwisselende natuur (biodiversiteit) te ontwikkelen, u heeft hier zelf invloed op. Ten behoeve van een geveltuin kunt u er bijvoorbeeld voor kiezen om een rij tegels te verwijderen en daar een bloembed aan te leggen. Het plaatsen van klimplanten en/of bakken met planten tegen de muur kan een oplossing zijn voor kleine tuinen of een balkon.

Biodiversiteit

Een natuurlijke tuin zorgt voor evenwicht, variatie, rust en het zorgt ervoor dat de kringlopen van de natuur gesloten zijn. In een gesloten kringloop worden energie en materie van het ene organisme naar het andere doorgegeven. Een gesloten kringloop is belangrijk omdat insecten, vogels en kleine zoogdieren dan in harmonie kunnen leven. Een natuurlijke tuin zorgt ervoor dat ieder een plekje heeft om te leven, te schuilen, te nestelen, te scharrelen en om te overwinteren. Hiermee bevordert u de biodiversiteit in de tuin. 'Bio' betekent leven, 'diversiteit' betekent afwisseling, verschil en verscheidenheid. Biodiversiteit is bepalend voor de kwaliteit van verschillende soorten flora en fauna. Door een evenwichtig ecosysteem hebben zij grotere overlevingskansen en wordt de kringloop van de natuur volledig benut. Elk plantje, elke boom, elk insect of dier heeft een eigen rol. Deze zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Denk bijvoorbeeld aan het bestuiven van planten door bijen en vlinders. Bestuiving is essentieel voor de biodiversiteit omdat daardoor leven wordt doorgegeven. Niet alleen voor de desbetreffende plant maar ook voor de insecten en dieren die belang hebben bij dat ene plantje.

Samen bereikt u meer

De biodiversiteit van uw tuin wordt nog verder vergroot wanneer u samenwerkt met dorpsgenoten. Zo kunt u kennis, materiaal, planten en zaden uitwisselen. Praat met burens en bewoners uit uw straat, wijk en dorp en kijk of u tuinen op elkaar kunt afstemmen. Zoals al eerder gezegd, hierdoor creëert u een groter leefgebied voor plant en dier. Samen kunt u ervoor zorgen dat egels van tuin naar tuin kunnen, dat nectar liefhebbers bij de één de zoetigheid kunnen opzoeken en bij de ander een rust- of nestplaats. Samen maakt u van uw straat, wijk en dorp een prachtig leefgebied en u zult al snel zien dat veel insecten en kleine zoogdieren daar profijt van hebben.

Tips voor een groene tuin

1. planten en bloemen
2. bomen en heesters
3. watervoorziening
4. dierenhotel
5. compost
6. bestrijding
7. variatie

1. Bloeiende planten & bloemen

Bij het aankopen van planten kunt u er op letten of de plant(en) geliefd zijn bij insecten en kleine zoogdieren. Van sommige planten is bijvoorbeeld bekend dat zij zeer geliefd zijn bij vogels, bijen of vlinders. De meeste insecten en zoogdieren zijn gebaat bij inheemse soorten. Dit betekent dat deze van nature voorkomen in een gebied. Daarnaast is het belangrijk dat er veel variatie en dynamiek in de tuin aanwezig is. Hoge en lage planten die elkaar afwisselen zorgen voor een aantrekkelijk leefgebied voor veel insecten, vogels en kleine zoogdieren. Ook is het belangrijk dat er het hele jaar door genoeg bloeiende planten staan.

Vlinders

Vlinders zijn kwetsbare insecten en ze kunnen best wat hulp gebruiken. Er zijn verschillende nectarplanten die het goed doen bij de vlinder, zoals: damastbloem, grote engelwortel, tuinjudaspenning, kamperfoelie, look-zonder-look, pinksterbloem, rolklaver, sleedoorn, wilde peen en de vlinderstruik. De klimop is heel geschikt als waardplant, gezien de vele beschutte plekjes die deze plant biedt. Uiteraard kunt u bij het tuincentrum een kant en klaar zaai pakket verkrijgen voor planten die bij vlinders geliefd zijn. Let hierbij wel op dat het inheemse zaden zijn.

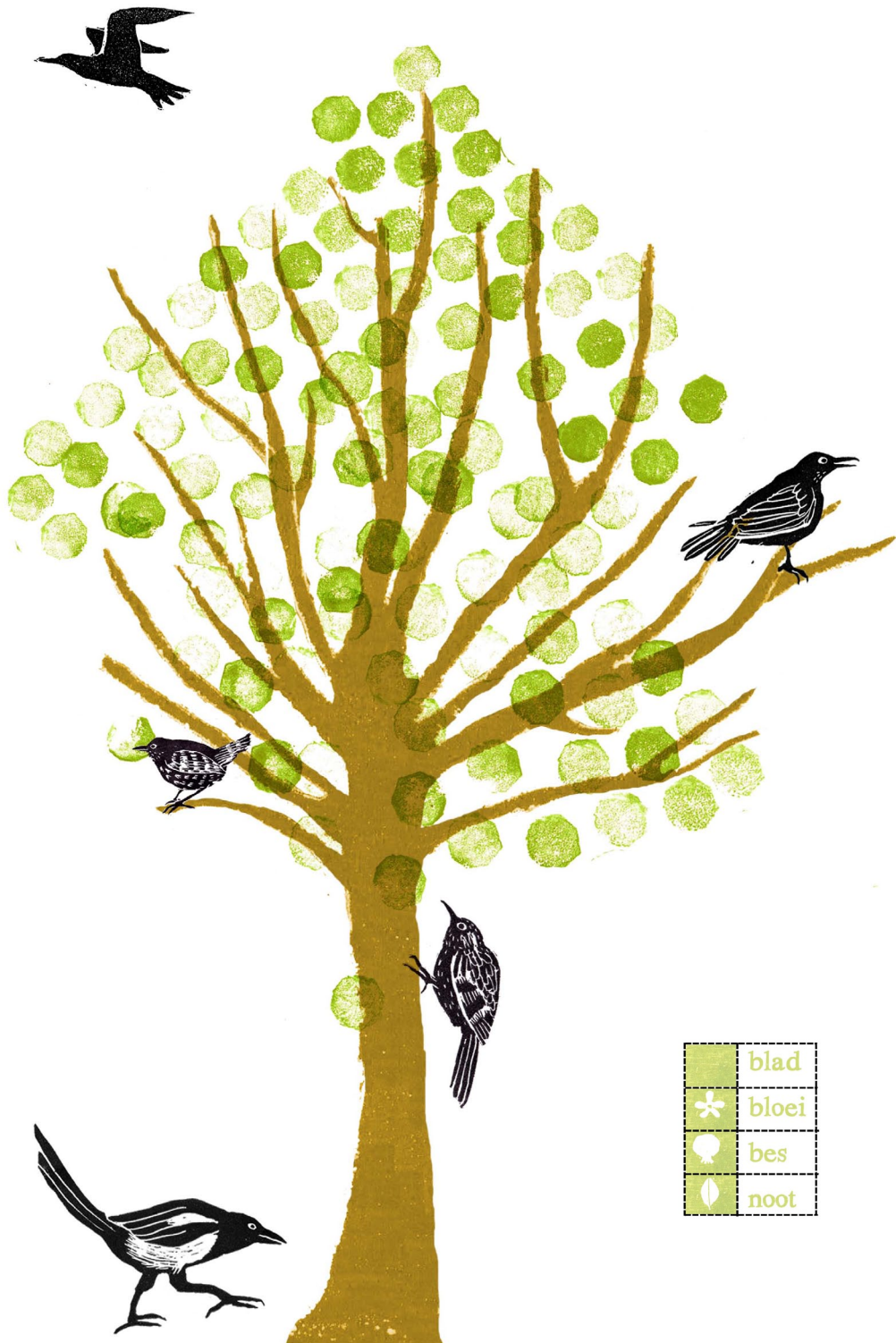
De meeste vlinders leggen hun eitjes alleen op de plant waar de rups van eet, de zogenaamde waardplant. Het aantal waardplanten voor de vele verschillende vlinders is enorm. Toch is er een aantal planten waar meerdere rupsen van houden, zoals de brandnetel. De brandnetel is niet het meest geliefd in de tuin, maar er is vast wel een hoekje in de tuin waar deze plant niet zoveel kwaad kan. Kijk voor meer informatie over vlinders en plantsoorten op de website www.devlinderstichting.nl.

Bijen

Bijen hebben het zwaar en worden met uitsterven bedreigd. Ze leven van de nectar van bloemen. Hiermee voeden ze hun volk dat bestaat uit de koningin, haar werkers en haar larven. Bijen zijn essentieel voor de bestuiving van vele planten en hebben daarom direct invloed op meer dan vijftig procent van al het menselijke voedsel in de keten. Dat is veel, en daarom is het van groot belang dat de bij wat hulp krijgt, zeker in Borsele, dé fruitgemeente van Nederland. Zorg daarom voor een aantrekkelijke tuin. Er zijn verschillende nectarplanten waar de bij van houdt: damastbloem, alle soorten dovenetel, ezelsoor, gewone margriet, klaproos,

knoopkruid, koolzaad, lange ereprijs, muskusaaskruid, sporkehout, wilde marjolein, ruigklokje, wilde tijm, vogelwikke, zonnebloem, de familie van de klokjes en de wilg en veel sedumsoorten zoals de hemelsleutel. Uiteraard kunt u bij het tuincentrum een kant en klaar zaai pakket verkrijgen. Let hierbij wel op dat het inheemse zaden zijn. Kijk voor meer soorten planten en bloemen op www.wildebijen.nl.

2. Bomen en heesters

Bij het aankopen van bomen kunt u er op letten of een bepaalde boomsoort geliefd is bij insecten en kleine zoogdieren. Bijvoorbeeld sprokkelhout: waar veel bijen op af komen. Vogels zijn ook dol op bomen.

Tuinvogels

Vogels houden van plekken waar ze kunnen schuilen, zowel in de zomer als in de wintermaanden. Hoogteverschil in uw tuin is belangrijk, ze willen op zoek naar insecten maar ook snel kunnen onderduiken wanneer er gevaar dreigt. Deze combinatie zorgt er daarbij voor dat vogels een geschikte nestgelegenheid kunnen zoeken. Voor vogels is het ook belangrijk dat er struiken en bomen staan die bessen of noten bevatten. Zie hieronder de vogel kalender om te zien welke struiken en bomen geschikt zijn. De kalender laat zien in welke maand ze bloemen, bessen of noten geven. Tot slot vinden vogels het heerlijk om een bad te kunnen nemen, watervoorziening is dus ook belangrijk.

	blad
	bloei
	bes
	noot

	Jan	Feb	Ma	Apr	Mei	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec
Lijsterbes					*	*	●	●	●	●		
Kardinaalsmuts					*	*		●	●	●		
Meidoorn					*	*	●	●	●	●		
Rode kornoelje						*		●	●	●		
Dwergmispel			*	*	*	*		●	●	●	●	●
Vlier						*	*	●	●	●		
Gewone liguster						*	*			●	●	●
Hazelaar			*	*			●	●	●			
Sleedoorn				*	*				●	●		
Klimop			●	●					*	*	*	*

3. Water voorziening

Handige tips voor goede watervoorziening

Water in de tuin is eigenlijk onmisbaar. Het geeft de tuin meer sfeer en het trekt veel kleine zoogdieren aan, zoals vogels en egels. Maar ook libellen en amfibieën houden van water. Dieren en insecten hebben behoefte aan vocht. Heeft u geen ruimte voor een kleine vijver? Ook een drinkschaal heeft al veel nut.

Van een oude teil of kuip kunt u makkelijk een klein vijvertje maken. Zorg ervoor dat u er ook zuurstofplanten in zet voor de kwaliteit van het water. U kunt een donker worteldoek gebruiken om de onderkant en zijkant van de oude teil of kuip te bekleden, dit geeft een mooier effect en geeft houvast voor waterplanten. Een watervoorziening kunt u ook makkelijk combineren met de regenopvang door de regenpijp te verbinden met uw vijver. Zorg er wel voor dat u dit zelf kunt regelen wanneer het bijvoorbeeld flink regent en de vijver kan overlopen. De vijver moet makkelijk te bereiken zijn voor kleine zoogdieren, maak een geleidelijke overgang van water naar land of plaats een soort trappetje van bijvoorbeeld stenen. Padden en kikkers overwinteren graag in een vijver van ongeveer 80 – 100 cm diep. Plaats op de bodem een stapel stenen of hout waar ze op een donker plekje kunnen overwinteren.

Voor een watervoorziening zijn veel creaties te bedenken. Op de website van www.natuurtuin.eu kunt u uitgebreide informatie vinden over natuurlijke vijvers. En kijk ook eens op <http://www.goes.nl/inwoner/natuur-en-landschap>, waar een brochure over watervoorzieningen te vinden is.

Door verstening in de tuin tegen te gaan, bevordert u ook de vocht-huishouding van de bodem. Het vermindert wateroverlast bij hevige regen en het ontlast ook ons rioolstelsel.

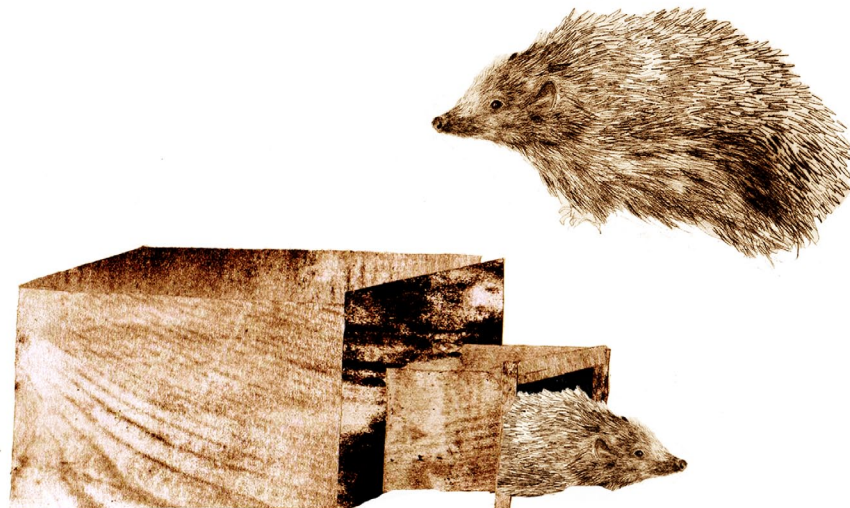
Het opvangen van regenwater is erg belangrijk! Een regenton is makkelijk te verbinden met uw regenpijp.

4. Dierenhotel

Egels houden ervan om in tuinen te scharrelen, op zoek naar slakken, een rustplaats of zelfs een plaats om te overwinteren of nestelen. Egels houden van een wat rommelige tuin met veel schuilplaatsen, dorre bladeren en veel groen. Ook houden ze van een dak boven hun hoofd, een egelhuis vinden ze een prima plek. Egelhuizen zijn in veel tuincentra te krijgen, maar het is ook heel leuk om er zelf een te maken.

Tips voor een egelvriendelijke tuin

- Zorg ervoor dat egels van tuin naar tuin kunnen lopen. Gebruik het liefst een haag als afscheiding, hier kunnen ze makkelijk door heen. Heeft u een dichte schutting, maak dan een kleine opening van 15x15cm.
- Laat bladeren en groen afval zoveel mogelijk liggen.
- Bijvoeren kan met kattenvoer of speciaal egelvoer. Geef egels geen melk! Daar worden ze ziek van.
- Egels houden van vers water, zorg voor een drinkbak dichtbij het egelhuis.
- Minder tegels, meer egels!

Egelhuis zelf maken

- Gebruik een houten krat ter grootte van een fruitkistje, of maak deze zelf met gebruikt hout. Voor het dak gebruikt u dezelfde afmeting, op deze plank schroeft u twee latten zodat de plank precies in het krat valt. Dit is nodig om het egelhuisje te kunnen schoonmaken.
- Aan één kant van de kist zaagt u de opening voor het egelhuis van ongeveer 13x13cm.
- Ventilatie is erg belangrijk! Zorg dat er aan de achterkant van het egelhuis een ventilatieopening komt, dit kunt u doen door een gat te boren zo groot als een tuinslang. Wanneer u het egelhuis ingraaft kunt u in het ventilatiegat een tuinslang plaatsen.
- Vul het egelhuis met nestmateriaal: droog blad, gesnipperd papier of zaagsel.
- Plaats het egelhuis in een rustig, beschermt en rommelig hoekje van de tuin. Zorg dat de opening niet naar het noorden gericht is, zo kan er geen koude wind in waaien.
- Dan bedekt u het egelhuis met wat aarde, bladeren en takken.
- Bij de ingang maak u een tunneltje, bijvoorbeeld met een paar bakstenen naast elkaar en een oude dakpan als dak, of gebruik stukken hout. Het moet wel enigszins stevig zijn.
- En nu wachten maar! Laat het egelhuis verder wel met rust. Om te weten te komen of de woning in gebruik is kunt u wat dorre bladeren vlakbij de ingang leggen, zijn ze weg of verschoven dan huist er vast een egel in.

Bijenhotel

Bijen nestelen in holtes. Er zijn verschillende manieren waarop u de bij hiermee kunt helpen. Neem bijvoorbeeld een houten schijf, droog en uitgewerkt, met een dikte van circa 15 cm en boor daar gaten in. Boor gaten met een diameter van 3, 4, 5, 6 en 8 mm met een variërende diepte van 3-6 cm. Hang de schijf in de zon maar wel beschermt tegen neerslag (u kunt de schijf iets voorover hangen zodat er geen water in de gaten loopt). U kunt ook houten kistjes vullen met een combinatie van de houten schijf, holle rietstengels en bamboestengels.

Insectenhotel

U kunt het hotel uitbreiden voor verschillende andere insecten, padden en kikkers. Stop in het houten kistje hier en daar wat hooi of stro, een bloempot die ondersteboven staat voor de hommels en onder in het hotel stukken van oude dakpannen voor bodemkruipers zoals de pissebed en duizendpoten. Voor padden en kikkers kunt u oude stenen stapelen, laat wel wat voegen open.

Nestkasten

Bij tuincentra zijn er speciale nestkasten te vinden voor verschillende soorten vogels: koolmees, pimpelmees, winterkoninkje, huiswaluw, gierzwaluw, steenuil en ook vleermuizen zullen er gebruik van maken. Kijk eens op de volgende site voor informatie en tips: www.vogelbescherming.nl. Ook wordt er elk jaar een nationale vogelteldag georganiseerd. Op deze dag kunt u vogelwaarnemingen in uw tuin doorgeven op de volgende site: www.tuinvogeltelling.nl

5. Compost

Compostering van tuinafval vindt plaats door activiteit van bacteriën, schimmels en dieren. Zij breken organisch materiaal af. Ze gebruiken hiervoor zuurstof, en er ontstaat koolstofdioxide, water, warmte en compost.

Compost bevat veel organisch stof, het geeft veel voeding aan de bodem en is daarom goed voor de tuin. Het verbetert de bodem en het bodemleven en het voedt de planten. Op deze manier wordt het groenafval gerecycled en creëert u een kringloop in uw tuin. Ook veel insecten en kleine zoogdieren houden van een composthoop. U kunt een compostvat kopen bij de meeste tuincentra maar u kunt er ook zelf een maken.

Hoe maakt u een composthoop

- Zoek een plek in de tuin, langs de heg of onder een boom, waar het niet te zonnig is en waar het vochtig blijft.
- Vorm een vierkant van 1,5x1,5m van gebruikt hout, laat één kant open. U kunt deze later dicht maken met een wat lagere plank die u makkelijk kunt verwijderen, zo kunt u er goed bij. Zorg ook dat de composthoop bereikbaar is voor kleine zoogdieren.
- Als u eenmaal een composthoop heeft, prik er dan af en toe met een stok in om ventilatiegaten te maken.
- U kunt de composthoop afdekken zodat het vochtig blijft, in drogere periodes houdt u het extra vochtig door er af en toe een emmer water over te gieten.
- Wissel vers en droog materiaal af, voeg eventueel wat kalk toe.
- Door de vertering ontstaan er drie lagen: vers, niet verteerd materiaal, deels afgebroken materiaal en volledig verteerd materiaal (gecomposteerd). Meng het verse materiaal regelmatig met het deels afgebroken materiaal voor een sneller proces.
- Het gecomposteerde materiaal kunt u nu gebruiken voor de tuin.

Wel op de composthoop

groente- en fruitafval, versnipperde bladeren en takken (gebruik met mate eiken- en kastanjeblad, die bevatten veel looizuur), eierschalen, gemaaid gras, as uit de open haard of vuurkorf, mest, stro en zaagsel, theezakjes en koffiefilters, noten en schillen, pitten, plantresten.

Niet op de composthoop

schillen van citrusvruchten en niet-biologische groente (planten) waar bestrijdingsmiddelen voor zijn gebruikt, gekookt eten en brood, papier, zieke planten, bloeiende planten en ongewenste planten.

6. Geen chemische bestrijdingsmiddelen

Het is belangrijk om het leven van ieder insect of dier te behouden. Als er een gevarieerd leven ontstaat houden de natuurlijke vijanden in de tuin elkaar in toom. Heeft u toch last van ongedierte, gebruik dan geen bestrijdingsmiddelen die schadelijk zijn voor het milieu.

Tips om slakken, luizen en mieren weg te houden.

Slakken

- Natuurlijke vijanden zijn: egels, vogels, padden en kikkers.
- Milieuvriendelijk bestrijden: bespuiten met knoflook of het uitzetten van aaltjes. Deze parasiet zoekt slakken op en zorgt ervoor dat de slakken stoppen met eten door een bacterie af te geven (te verkrijgen bij tuincentra en ook te gebruiken bij overlast van veenmollen).
- Houden niet van kruiden als salie, tijm en knoflook.

Luizen

- Natuurlijke vijanden zijn: larven van lieveheersbeestjes en gaasvliegen.
- Milieuvriendelijk bestrijden: bespuiten met plantenextract van brandnetel of rabarberblad. Recept: laat 1 kg blad 20 minuten koken in 1 liter water. Voeg een eetlepel zachte (groene) zeep toe en zeef het geheel: verdun met water (1 deel extract + 4 delen water).
- Vervang planten die veel last hebben van luizen.
- U kunt ze als tijdelijke bestrijding wegsprengen met een straal water.

Mieren

- Houden niet van: witte peper, koffiedik, fijn gesnipperde rauwe ui, knoflookgeur, kruidnagel.
- Of deze planten: lavendel, tomaat, afrikaantjes, boerenwormkruid, wilde munt, wijnruit, rozemarijn, marjolein, kruisemunt, maggikruid, brandnetel.
- U kunt het nest opscheppen en ergens anders deponeren.

7. Variatie in de tuin

Rommelhoekjes geven leven

Door kleine houten stammetjes van verschillende dikte en hoogte te stapelen creëert u een leefgebied voor kleine insecten die van vochtige en donkere plekjes houden, maar ook verschillende paddenstoelen en (korst-)mossen zult u er snel op zien groeien.

Gestapelde muurtjes

U kunt dit variëren door met oude verschillende stenen, stukjes dakpan, oude bloempotten, en een gestapeld muurtje te maken en deze aan één kant een klein beetje te bedekken met grond. U krijgt dan veel verschillende soorten klimaten: in de zon is het droog en warm, in de schaduw vochtig en koel. Daardoor zullen er verschillende plantjes in gaan groeien. Muurplanten worden steeds schaarser en op deze manier kunt u beschermde soorten helpen voortbestaan. Voor meer informatie over muurplanten kijk eens op www.muurplanten.nl.

Dienst Landelijk Gebied
Ministerie van Economische Zaken

Kijk eens op de volgende sites
om nog meer inspiratie op te doen.

www.stichtinglandschapsbeheerzeeland.nl

www.zoogdierenvereniging.nl

www.milieucentraal.nl

www.drachtplanten.nl

www.natuurtuin.eu

www.muurplanten.nl

www.tuinvogeltelling.nl

www.vogelbescherming.nl

www.diekendamme.nl

www.devlinderstichting.nl

www.wildebijen.nl

